Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej

DOI: 10.11649/sfps.2863

Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, 58
Warszawa 2023
Article No. 2863

Citation:
Szulc, A. (2023). „W udręce wołałem do Pana, a On mnie wysłuchał […]. Pan moim wspomożycielem" (Ps 118[117]:5–6). O leksykalnej wariantywności psałterzowych redakcji cerkiewnosłowiańskich: Na przykładzie tłumaczeń gr. ὁ ἀντιλή(μ)πτωρ, ἡ ἀντίλη(μ)ψις, ἡ βοήθεια, ὁ βοηθός, ἡ λύτρωσις, ὁ λυτρωτής, ῥυόμενος, ὁ ῥυστής, ὁ ὑπερασπισμός i ὁ ὑπερασπιστής: Ujęcie ilościowe. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *58*, Article 2863. https://doi.org/10.11649/sfps.2863

Szulc, A. (2023). "W udręce wołałem do Pana, a On mnie wysłuchał […]. Pan moim wspomożycielem" (Ps 118[117]:5–6). O leksykalnej wariantywności psałterzowych redakcji cerkiewnosłowiańskich: Na przykładzie tłumaczeń gr. ho antilē(m)ptōr, hē antilē(m)psis, hē boētheia, ho boēthos, hē lytrōsis, ho lytrōtēs, hryomenos, ho hrystēs, ho hyperaspismos i ho hyperaspistēs: Ujęcie ilościowe. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *58*, Article 2863. https://doi.org/10.11649/sfps.2863

Arleta Szulc
(Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)

„W udręce wołałem do Pana, a On mnie wysłuchał […]. Pan moim wspomożycielem" (Ps 118[117]:5–6). O leksykalnej wariantywności psałterzowych redakcji cerkiewnosłowiańskich. Na przykładzie tłumaczeń gr. ὁ ἀντιλή(μ)πτωρ, ἡ ἀντίλη(μ)ψις, ἡ βοήθεια, ὁ βοηθός, ἡ λύτρωσις, ὁ λυτρωτής, ῥυόμενος, ὁ ῥυστής, ὁ ὑπερασπισμός i ὁ ὑπερασπιστής. Ujęcie ilościowe

Wstęp

Niniejszy artykuł wpisuje się w sukcesywnie prowadzone badania nad leksykalną wariantywnością cs. redakcji psałterzowych – jest składową tworzonego od pewnego czasu cyklu opracowań Autorki w danym zakresie (zob. Szulc, 2016a, 2016b, 2018a, 2018b, 2021, 2022). Tym razem rozważania

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.en), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2023.
Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences
[Wydawca: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk]

dotyczą słownictwa, którym człowiek Starego Przymierza zwykł zwracać się do Boga jako do swego ‘protektora, obrońcy, wybawiciela, pomocnika’ etc.[1] Rozpatrywane są zatem słowiańskie (scs. i cs.) ekwiwalenty takich greckich synonimów, jak[2]: ὁ ἀντιλή(μ)πτωρ, ἡ ἀντίλη(μ)ψις, ἡ βοήθεια, ὁ βοηθός, ἡ λύτρωσις, ὁ λυτρωτής, ῥυόμενος, ὁ ῥύστης, ὁ ὑπερασπισμός i ὁ ὑπερασπιστής[3]. Dodatkowe wskazania skierowane zostały na hebrajskie paralele wyszczególnionego słownictwa greckiego w celu zwrócenia uwagi na kompatybilność pośredniego źródła (s)cs. translacji Psałterza, opartych na LXX (2006).

Poddane porównaniom słownictwo greckie i (staro)(cerkiewno)słowiańskie oraz hebrajskie skonfrontowano z odpowiadającymi mu / zbieżnymi z nim hasłami właściwych pozycji leksykograficznych: Abramowiczówna (SG-$P_{AbrI–IV}$, 1958–1965); *Etymologický slovník jazyka staroslověnského* (1995, 1996, 2004, 2018); Jurewicz (SG-$P_{JurI–II}$, 2000–2001); Popowski (WSG-PNT, 1995); Strong (G-PSS, 2015, H-PiA-PSS, 2017); Георгиев (1979, 1996); Гильтебрандт (1898/1993); Дьяченко (1900/1998); *Словарь старославянского языка*, 2006 / *Slovník jazyka staroslověnského*, 1958–1982 (z wykorzystaniem bazy elektronicznej: http://gorazd.org/gulliver/?envLang=ru) (*Словарь старославянского языка*, 1958–1982/2006); Трубачев (1983, 1985); Фасмер (1986, 1987); Цейтлин i in. (1994).

Za słowiańską podstawę źródłową posłużyły teksty reprezentatywne dla kolejnych cs. redakcji Księgi Psalmów: archaicznej albo pierwszej (S.); komentarzy Hezychiusza, według wcześniejszych podziałów również archaicznej (B.); mieszanej, tzw. archaiczno-ruskiej (Sr.); wschodniobułgarskiej albo ruskiej, uznawanej też za drugą (F.); norowskiej, określanej również jako redakcja czwarta (N.); atońskiej albo trzeciej (T.); cyprianowskiej, zaliczanej też do redakcji czwartej albo piątej (C.). Ich wykaz znajduje się na końcu spisu literatury[4].

---

[1] Co do zakresu tematycznego, w którym mieści się rozważane w artykule słownictwo, inspirowano się po części opracowaniem: Friedelówna (1988, ss. 135–155); wykorzystano przy tym odpowiednie informacje zawarte m.in. w: Leon-Dufour (1994, s. 97; hasło: *Bóg: IV Nazwy nadawane Bogu przez człowieka*); Ryken i in. (1998, ss. 255–258; hasło: *Imię, Nazwa: Imiona Boga. Idiomy i wyrażenia metaforyczne*); Schreiner (1999, ss. 64–115; *II. Jahwe – sprawiający zbawienie* Bóg); Walton i in. (Kh-kBH, 2005, ss. 580–583).

[2] O podobnej grupie gr. – (s)cs. słownictwa psałterzowego, zob. np. Szulc (2006, ss. 55–56).

[3] Pod uwagę zostały wzięte również konteksty, w których wyszczególnione słownictwo może nie odnosić się do Boga bezpośrednio.

[4] Odnośnie do wykorzystanej (s)cs. psałterzowej bazy porównawczej oraz redakcyjnej klasyfikacji, którą się tutaj posłużono (przy odwołaniu do opracowań głównie C. M. MacRobert i F. Thomsona, w konfrontacji z odpowiednimi pracami: W. Pogoriełowa, I. Karaczorowej i E. W. Czeszko), zob. np. Szulc (2018b, ss. 1–2, przypisy 3–5).

Równoległe fragmenty porównywanych psałterzy scs. i cs. zestawiono z odpowiednimi fragmentami greckiego wzorca według wydania A. Rahlfsa (zob. wykaz literatury: LXX, 2006), a także, dodatkowo, z odpowiednimi fragmentami wzorca hebrajskiego według wydania A. Kuśmirek (zob. wykaz literatury: H-PST, 2009) oraz według źródła internetowego: *Biblia Hebrajska wersja interlinearna* (b.d.) http://www.bibliaapologety.com. Posiłkowano się ponadto narzędziem: Greek to Hebrew Dictionary of Septuagint Words (GreekHebrew). For Bible-Discovery Bible Study App. http://www.bible-discovery.com/dictionary-license-greekhebrew.php (*Greek to Hebrew dictionary of Septuagint words*, b.d.), a także źródłem: https://www.stepbible.org/version.jsp?version=KJV (*King James Version (1769) with Strongs Numbers and Morphology and CatchWords (KJV)*, b.d.).

Miejsca wystąpień analizowanego słownictwa greckiego określono dzięki użyciu elektronicznej bazy Katabiblon.com (Strong w LXX i NT – Wyszukiwanie), http://lexicon.katabiblon.com/ (Wiki Lexicon of the Greek New Testament; Occurrences in the LXX; *Kata Biblon*, b.d.), a także z wykorzystaniem odpowiednich haseł w: Гильтебрандт (1898/1993) – *Указатель греко-славяно-латино-русскій къ «Справочному и объяснительному словарю к Псалтири» Петра Гильтебрандта*, hasła: ὁ ἀντιλήπτωρ (s. 460), ἡ ἀντίληψις (s. 460), ἡ βοήθεια (s. 467), βοηθειν (s. 467), ὁ βοηθός (s. 467), ἡ λύτρωσις (s. 509), ὁ λυτρωτής (s. 509), ῥυόμενος (s. 531), ὁ ῥυστής (s. 531), ὁ ὑπερασπισμός (s. 543), ὁ ὑπερασπιστής (s. 543).

Odpowiadające im słownictwo (s)cs. ustalono przy pomocy: Северьянов (1922/1954) – *Словарь*, hasła: **застѫпленье**, **-ніе** (s. 249), **застѫпьникъ** (s. 249), **заштититєль** (s. 250), **заштитьникъ** (s. 250), **заштиштенье** (s. 250), **избавитєль** (s. 258), **избавленье**, **-ніе** (s. 259), **избавьникъ** (s. 259), **крѣпость** (s. 272), **помошть** (s. 328), **помощьникъ** (s. 329), **приѭтье** (s. 341), Mareš (1997) – *Index Verborum*, hasła: **застѫпьникъ** (s. 163), **избавитєль** (s. 169), **избавлєніє** (s. 169), **крѣпость** (s. 171), **помощьникъ** (s. 183), a także Гильтебрандт (1898/1993) – hasła: **застѹпленїе** (s. 146), **застѹпникъ** (s. 146), **защититєль** (s. 147), **защитникъ** (s. 147), **защищенїе** (s. 147), **избавитєль** (s. 154), **избавленіе** (s. 155), **крѣпость** (s. 184), **помощь** (s. 285), **помощникъ** (s. 285).

Analizę skoncentrowano na aspekcie ilościowym użyć wyselekcjonowanego słownictwa, na drugim planie (jako tło rozważań) pozostawiając zredukowaną do niezbędnego minimum semantykę (ew. uwarunkowania kontekstualne).

Ὁ ἀντιλή(μ)πτωρ

W *Słowniku grecko-polskim* pod red. Z. Abramowiczówny odnajdujemy następujące informacje na temat powyższego leksemu[5]: „ἀντι-λήπτωρ, późn. -λήμπτωρ, -ορος, ὁ, pomocnik, opiekun, LXX” (por. SG-P_{AbrI}, 1958, s. 214).

W tłumaczeniu Księgi Psalmów ks. prof. R. Popowskiego (por. Popowski, 2014, ss. 832–983, BPK, 2017, ss. 722–817) ἀντιλή(μ)πτωρ jest oddawany jako: ‘schronienie’, też – jednorazowo – ‘przytułek’ oraz ‘ten, który (po)daje pomocną rękę (dłoń)’.

Porównywane psałterze (s)cs. stosują jego następujące ekwiwalenty: **застѫпьникъ, защитьникъ** i **помощьникъ.**

Tabela 1a. (S)cs. odpowiedniki gr. ἀντιλή(μ)πτωρ w porównywanych psałterzach (**з$_{ск}$** oznacza **застѫпьникъ, з$_{щк}$ – защитьникъ, п$_{мк}$ – помощьникъ**).

Ps	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
3:4	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**
17:3	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	–	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**
41:10	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**
45:8	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**
45:12	**з$_{ск}$**	**з$_{щк}$**[6]	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**

[5] W Psałterzu BH odpowiadają mu: *ḥeseḏ* ‘dobroć, łaskawość, wierność’ + *māšaḵ* ‘ciągnąć, wlec, chwytać’; ‘zostać wyciągniętym, wydobytym’ (Ps 109:12); *māḡēn* ‘tarcza, puklerz’ (Ps 3:3(4), 119:114); *maḥ^{a}se^{h}* ‘kryjówka, schronienie, np. przed niebezpieczeństwem’ (Ps 91:2); *miśgāḇ* ‘twierdza, schronienie, ucieczka (o Bogu)’; też ‘wyżyna, wysokość, bezpieczna wysokość’ (Ps 18:2, 46:7, 46:11, 59:9, 59:16, 59:17, 62:2, 62:6, 144:2); *sela‘* ‘turnia, skała’ (Ps 42:9(10)); *sāmaḵ* ‘oprzeć się, podtrzymywać, położyć się, spocząć’; ‘wspierać, utrzymywać’; ‘wesprzeć się bądź wzmocnić się’; ‘podtrzymać, orzeźwić, ożywić’ (Ps 54:4(6)); *cûr* ‘skała (określenie Boga lub bóstw pogańskich)’; ‘skała, urwisko’; ‘blok kamienny, głaz’ (Ps 89:26) (por. H-PiA-PSS, 2017, ss. 357, 561, 587, 659, 662, 754, 755, 913, kody hasłowe: H2617, H4043, H4268, H4869, H4900, H5553, H5564, H6697).

[6] Warto zwrócić uwagę na analogiczne zastosowanie w paralelnym wersecie, tj. w Ps 45:8, na miejscu ἀντιλήμπτωρ (s)cs. ekwiwalentu **защитьникъ** zamiast **застѫпьникъ** w cerkiewnoruskim *Psałterzu Tołstoja*, zaliczanym podobnie jak *Psałterz boloński* do redakcji Hesychiusza, por. Szulc (2000, s. 72). Zamiana ta w obu wskazanych miejscach mogła zostać spowodowana wpływem wersetu 10, w którym mowa o Panu kruszącym łuki, łamiącym włócznie i tarcze ((s)cs. **щитъı**) palącym w ogniu, zob. BT (1980), Psalm 46(45):10, a także przypis 46:10 odnoszący się do ‘tarcze’: „Wg LXX; hebr.: «rydwany». Zgodnie ze starodawnym zwyczajem zdobyty sprzęt wojenny zostaje spalony (Joz 11:6.9; Iz 9:4)” (s. 610).

Ps	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
53:6	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**
58:10	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**
58:17	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**
58:18	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**п$_{мк}$**[7]
61:3	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	–	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**
61:7	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**
88:27	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**
90:2	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**
108:12	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**
118:114	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**
143:2	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**	**з$_{ск}$**

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 1b. Liczby wystąpień poszczególnych (s)cs. odpowiedników gr. ἀντιλή(μ)πτωρ w porównywanych psałterzach.

	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
застѫпьникъ	16	15	15	15	16	16	15
защитьникъ	0	1	0	0	0	0	0
помощьникъ	0	0	0	0	0	0	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 1a.

Z tabel 1a i 1b wynika, że konsekwentnym, niemalże wyłącznym ekwiwalentem gr. ἀντιλή(μ)πτωρ w porównywanych psałterzach (s)cs. jest **застѫпьникъ**. Użyto go we wszystkich 16 kontekstach w S., N., T. i w 15 kontekstach w B. i C. oraz w Sr. i F. Jednokrotnie, w B., w Ps 45:12, zamiast przez **застѫпьникъ** ἀντιλήμπτωρ przetłumaczony został przez **защитьникъ**. Również jednorazowo, w C. w Ps 58:18, ἀντιλήμπτωρ oddano przez **помощьникъ**, nie zaś jak w pozostałych przypadkach przez **застѫпьникъ**.

[7] Por. w tym samym fragmencie użycie **помощникъ** zamiast spodziewanego **застѫпьникъ** dla oddania znaczenia gr. ἀντιλήμπτωρ, m.in. w psałterzu cerkiewnoruskiego *Sbornika Boz. 86* z BN w Warszawie, reprezentującego zbieżną, choć w szczegółach nieidentyczną z cyprianowską, wersję przekładową. W Szulc (2000, ss. 108–109) dana zmiana została objaśniona wpływem użytego we wcześniejszej części wersetu (w poprzednim wersie) słowa **помощьникъ** oraz zaliczona do grupy zmian leksykalnych wynikłych „poprzez paralelizm do tych miejsc tekstu psałterzowego, które zawierały odpowiednie leksykalne warianty”, co pozostaje w związku z tendencją „do ujednolicenia tekstu słowiańskiego psałterza, a co za tym idzie do ograniczenia liczby wykorzystywanych leksykalnych dubletów”.

Ἡ ἀντίλη(μ)ψις

Odnotowuje się następujące znaczenia rozpatrywanego leksemu[8]: ‘wsparcie, pomoc’ (por. G-PSS, 2015, s. 71, kod: G484); ‘wspomożenie, pomoc’ (por. WSG-PNT, 1995, s. 49); ‘obrona, pomoc’; ‘wzajemne branie, otrzymywanie’; ‘odwzajemnianie się’; ‘dyskusja’; ‘pojmowanie, zrozumienie’ itd. (por. SG-P_{JurI}, 2000, s. 70).

W porównywanych psałterzach (s)cs. tłumaczony jest on przez: **застѫпленїе**, **крѣпость**, **приѧтиѥ**.

Tabela 2a. (S)cs. odpowiedniki gr. ἀντίλη(μ)ψις w porównywanych psałterzach (**з**$_{сіє}$ oznacza **застѫпленїе**, **к**$_{ρτ}$ – **крѣпость**, **п**$_{ρіє}$ – **приѧтиѥ**).

Ps	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
21:1	**п**$_{ρіє}$	–	–	–	–	–	**з**$_{сіє}$
21:20	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$	–	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$
82:9	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$
83:6	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$
88:19	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$
107:9	**з**$_{сіє}$	**к**$_{ρτ}$	**к**$_{ρτ}$	**к**$_{ρτ}$[9]	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$	**з**$_{сіє}$

Źródło: opracowanie własne.

[8] W Psałterzu BH odpowiadają mu: *z^{a}rôa‘* ‘ramię, przedramię, bark; siła (metafor.)’ (Ps 83:8); *māḡēn* ‘tarcza, puklerz’ (Ps 89:18); *mā‘ôz* ‘miejsce schronienia, ucieczka, twierdza, warownia’; ‘ucieczka (metafor. o Bogu)’ (Ps 108:8); *‘ōz* ‘moc, siła’ (Ps 84:5); *‘ezrā^{h}* ‘pomoc, przyjście z pomocą, wspomożenie’ (Ps 22:19) (por. H-PiA-PSS, 2017, ss. 301, 561, 625, 788–789, 795, kody hasłowe: H2220, H4043, H4581, H5797, H5833).

[9] Według komentarza do użycia we wskazanym fragmencie psalmu również w cerkiewnoruskich psałterzach z XI–XIII wieku **крѣпость** (tłumaczącego zazwyczaj gr. ἰσχύς, κράτος, κραταίωμα ‘siła, potęga, moc’) zamiast właściwego na miejscu gr. ἀντίλημψις **застѫпленьѥ** zmiana ta mogła zostać wprowadzona w celu zaakcentowania głównego atrybutu Efraimu jako jednego z najpotężniejszych szczepów Izraela, por. Szulc (2000, s. 53). W tekście hebrajskim mowa dosłownie o „twierdzy dla mej głowy” lub „mojej głównej twierdzy” (*mā‘ôz rō’šî*; H-PST, 2009, s. 188; Ps 108:9), zob. komentarz do Ps 108:9 w Kh-kBH (2005, s. 624); *mā‘ôz* ‘twierdza, warownia’ zostało tu użyte w kontekście słów wypowiedzianych przez Boga Izraela, nazwanego imieniem *Elohim* (por. *‘elōhîm dibber…* ‘Bóg powiedział…’; H-PST, 2009, s. 188; Ps 108:8), które oznacza, że „[t]aki Bóg posiada wszystkie możliwe atrybuty i moc, niejako scala całą boskość; jest większy i silniejszy od bogów i idoli, których ludzie sobie wymyślają […]”, „jest wszechwładny”, dostojny i wzniosły (por. Sobotka, 2006, s. 299).

Tabela 2b. Liczby wystąpień poszczególnych (s)cs. odpowiedników gr. ἀντίλη(μ)ψις w porównywanych psałterzach.

	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
застѫпленїе	5	4	3	4	5	5	6
крѣпость	0	1	1	1	0	0	0
приѧтїе	1	1	0	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 2a.

Tabele 2a i 2b pokazują, że właściwym (generalnym) odpowiednikiem gr. ἀντίλη(μ)ψις w porównywanych reprezentantach cs. redakcji psałterzowych jest (s)cs. **застѫпленїе**. W C. odnotowano jego sześciokrotne użycie, w S., N. i T. – pięciokrotne, w B. i F. – czterokrotne, a w Sr. – trzykrotne. Jednorazowo, zgodnie w B., Sr. i F., w Ps 107:9, zamiast **застѫпленїе** na miejscu ἀντίλημψις, jak się wydaje ze względów interpretacyjnych, zastosowano wariant **крѣпость**. Stwierdzono ponadto jednorazowy przypadek przetłumaczenia ἀντίλημψις przez będące synonimem **застѫпленїе приѧтїе** w nagłówku psalmowym (Ps 21:1) w S. i B.

Ἡ βοήθεια

Właściwe dla rozpatrywanego leksemu[10] znaczenia to: ‘pomoc’ (por. G-PSS, 2015, s. 145, kod: G996); etym. ‘pobiegnięcie na wołanie’; ‘pomaganie, pomoc’; ‘umocnienie, wspomożenie’ (por. WSG-PNT, 1995, s. 99).

Porównywane psałterze (s)cs. oddają je przy użyciu: **помощь** i **помощьникъ**.

Tabela 3a. (S)cs. odpowiedniki gr. βοήθεια w porównywanych psałterzach (**п$_{мщ}$** oznacza **помощь**, **п$_{мк}$** – **помощьникъ**).

Ps	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
7:11	**п$_{мщ}$**	**п$_{мщ}$**	–	**п$_{мщ}$**	**п$_{мщ}$**	**п$_{мщ}$**	**п$_{мщ}$**
19:3	**п$_{мщ}$**	**п$_{мщ}$**	**п$_{мщ}$**	**п$_{мщ}$**	**п$_{мщ}$**	**п$_{мщ}$**	**п$_{мщ}$**
21:20	**п$_{мщ}$**	**п$_{мщ}$**	–	**п$_{мщ}$**	**п$_{мщ}$**	**п$_{мщ}$**	**п$_{мщ}$**
34:2	**п$_{мщ}$**	**п$_{мщ}$**	–	**п$_{мщ}$**	**п$_{мщ}$**	**п$_{мщ}$**	**п$_{мщ}$**

[10] W Psałterzu BH odpowiadają mu: *māgēn* ‘tarcza, puklerz’ (Ps 7:10); *sēṯer* ‘osłona, schronienie, kryjówka’; ‘skrytość, tajemniczość’ (Ps 91:1); *ʿōz* ‘moc, siła’ (Ps 62:7); *ʿēzer* ‘pomoc, wsparcie’ (Ps 20:2, 89:19, 121:0–1, 121:2, 124:8); *ʿezrāʰ* ‘pomoc, przyjście z pomocą, wspomożenie’ (Ps 22:19, 35:2, 38:22, 60:11, 70:1, 71:12, 108:12); *cûr* ‘skała (określenie Boga lub bóstw pogańskich)’; ‘skała, urwisko’; ‘blok kamienny, głaz’ (Ps: 49:14, 62:7, 89:43) (H-PiA-PSS, 2017, ss. 561, 765–766, 788–789, 794, 795, 913, kody hasłowe: H4043, H5643, H5797, H5828, H5833, H6697).

Ps	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
37:23	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**
48:15	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**
59:13	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**
61:8	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помкъ**[11]	**помощь**	**помощь**	**помощь**
69:2	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**
70:12	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**
88:20	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помкъ**[12]	**помощь**	**помощь**	**помощь**
88:44	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**
90:1	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**
107:13	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**
120:1	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**
120:2	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**
123:8	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**	**помощь**

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3b. Liczby wystąpień poszczególnych (s)cs. odpowiedników gr. βοήθεια w porównywanych psałterzach.

	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
помощь	17	17	17	15	17	17	17
помощьникъ	0	0	0	2	0	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 3a.

Dane tabel 3a i 3b świadczą o tym, że bezwyjątkowym w porównywanych reprezentantach cs. redakcji psałterzowych, oprócz F., ekwiwalentem gr. βοήθεια jest zgodny z nim pod względem rodzaju gramatycznego rzeczownik **помощь**. Został w nich poświadczony po 17 razy. W F. **помощь** jako odpowiednika βοήθεια użyto 15 razy, a 2 razy, w Ps 61:8 i 88:20, zamiast **помощь** zastosowano **помощьникъ**.

[11] **помощьникъ** zamiast **помощь** mógł tutaj zostać użyty analogicznie do **помощьникъ** w Ps 61:9, por. tabela 4a, s. 10.

[12] **помощьникъ** zamiast **помощь** zdaje się być tu rezultatem mylnej, nieuzgodnionej z greckim źródłem, korekty tłumaczenia: **помощника силна** w miejsce właściwego **помощь на сильна** (cyt. wg S.), dokładnie oddającego gr. βοήθειαν ἐπὶ δυνατόν.

Ὁ βοηθός

Analizowany leksem[13] ma znaczenia: ‘pomocnik, ten, kto pomaga’ (por. G-PSS, 2015, s. 145, kod: G998); etym. ‘biegnący na wołanie, biegnący na ratunek, przychodzący z pomocą komuś’ (por. WSG-PNT, 1995, s. 99).

Porównywane psałterze (s)cs. stosują jego następujące ekwiwalenty: **застѫпьникъ**, participium od **помагати**, **помощь**[14], **помощьникъ**.

Tabela 4a. (S)cs. odpowiedniki gr. βοηθός w porównywanych psałterzach (**з$_{ск}$** oznacza **застѫпьникъ**, **п$_{мтиР}$** – part. od **помагати**, **п$_{мщ}$ – помощь**, **п$_{мк}$ – помощьникъ**).

Ps	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
9:10	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	–	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**
9:35	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	–	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**
17:3	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	–	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**
18:15	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**
21:12	**п$_{мтиР}$**	**п$_{мтиР}$**	–	**п$_{мтиР}$**	**п$_{мтиР}$**	**п$_{мтиР}$**	**п$_{мтиР}$**[15]
26:9	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**
27:7	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**	**п$_{мк}$**

[13] W Psałterzu BH odpowiadają mu: *maḥ^{a}se^{h}* ‘kryjówka, schronienie, np. przed niebezpieczeństwem’ (Ps 62:8, 71:7, 94:22); *mā‘ôz* ‘miejsce schronienia, ucieczka, twierdza, warownia’; ‘ucieczka (metafor. o Bogu)’ (Ps 52:7); *miśgāḇ* ‘twierdza, schronienie, ucieczka (o Bogu)’; też ‘wyżyna, wysokość, bezpieczna wysokość’ (Ps 9:9); *sēṯer* ‘osłona, schronienie, kryjówka’; ‘skrytość, tajemniczość’ (Ps 119:114); *‘ōz* ‘moc, siła’ (Ps 28:7, 59:17, 81:1); *‘āzar* ‘pomagać, przychodzić z pomocą, wspierać’; ‘otrzymywać pomoc’ (Ps 10:14, 22:11, 30:10, 72:12, 107:12, 118:6, 118:7); *‘ēzer* ‘pomoc, wsparcie’ (Ps 33:20, 70:5, 115:9, 115;10, 115:11, 146:5); *‘ezrāh* ‘pomoc, przyjście z pomocą, wspomożenie’ (Ps 27:9, 40:17, 46:1, 63:7); *cûr* ‘skała (określenie Boga lub bóstw pogańskich)’; ‘skała, urwisko’; ‘blok kamienny, głaz’ (Ps 18:2, 19:14, 78:35, 94:22) (por. H-PiA-PSS, 2017, ss. 587, 625, 659, 765–766, 788–789, 793, 794, 795, 913, kody hasłowe: H4268, H4581, H4869, H5643, H5797, H5826, H5828, H5833, H6697).

[14] **помощь** pojawia się niekiedy również na miejscu form gr. czasownika βοηθέω, o tym m.in. traktować będzie już kolejne opracowanie.

[15] Użycie substantywizowanego imiesłowu czynnego czasu teraźniejszego od **помагати** (**помагаѭи**) zamiast rzeczownika **помощьникъ/помощь** na miejscu βοηθῶν (gen. pl. od βοηθός albo part. praes. act. m. N sg. od βοηθέω) w Ps 21:12 i 106:12 zostało być może podyktowane potrzebą ekspozycji znaczenia aktywnej, doznawanej tu i teraz, lecz nieograniczonej czasowo i przestrzennie, pomocy (por. pierwotne, imiesłowowe, znaczenie βοηθός ‘biegnący na wołanie/na ratunek, przychodzący z pomocą’). Pomocy takiej oczekiwać można jedynie od Boga, który „JEST” („To „Jest” ukazuje Boga nie tyle jako byt sam w sobie […], ile jako siłę działającą poza historią, w wiecznym teraz”, dla którego „nie ma przeszłości, a Jego istnienie wynika w sposób konieczny z istnienia świata”, Boga, który „sytuuje się ponad dziejami i historią”; por. Sobotka, 2006, s. 301).

Ps	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
29:11	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	–	–	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$
32:20	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	–	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$
39:18	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$
45:2	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$
51:9	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$
58:18	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$
61:9	**з**$_{ск}$[16]	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$
62:8	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$
69:6	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$
70:7	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$
71:12	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$
77:35	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$
80:2	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$
93:22	**п**$_{мц}$	**п**$_{мц}$	**п**$_{мц}$	**п**$_{мц}$	**п**$_{мц}$	**п**$_{мц}$	**п**$_{мц}$[17]
106:12	**п**$_{мтн}$^{р}	**п**$_{мтн}$^{р}	**п**$_{мтн}$^{р}	**п**$_{мтн}$^{р}	**п**$_{мтн}$^{р}	**п**$_{мтн}$^{р}	**п**$_{мтн}$^{р}
113:17	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$
113:18	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$
113:19	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$
117:6	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$
117:7	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$
118:114	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$
145:5	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$	**п**$_{мк}$

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4b. Liczby wystąpień poszczególnych (s)cs. odpowiedników gr. βοηθός w porównywanych psałterzach.

	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
застѫпьникъ	1	0	0	0	0	0	0
participium od **помагати**	2	2	1	2	2	2	2
помощь	1	1	1	1	1	1	1
помощьникъ	25	26	21	25	26	26	26

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 4a.

[16] Por. wyżej, tabela 1a, s. 5, odwrotną zamianę leksykalną na miejscu gr. ἀντιλήμπτωρ, tj. **помощьникъ** zamiast **застѫпьникъ**, w Ps 58:18 w C. Zdarzające się wymiany wskazanych synonimów należałoby tłumaczyć względami stylistycznymi: **застѫпьникъ**, w odróżnieniu od **помощьникъ**, charakteryzuje się silniejszym nacechowaniem stylistycznym, por. Szulc (1996, s. 48).

[17] O przypadkach wymiennego stosowania wariantów słowotwórczych **помощь** i **помощьникъ** w (s)cs. tekstach psałterzowych zob. np. Szulc (2001, ss. 106–107).

Według zestawień zaprezentowanych w tabelach 4a i 4b gr. βοηθός w zdecydowanej większości przypadków w porównywanych psałterzach (s)cs. odpowiada **помощьникъ**. Został on użyty 26 razy w B., N., T., C., 25 razy w S. i F. oraz 21 razy w Sr. Dwukrotnie w S., B., N., T., C. i F. w Ps 21:12 i 106:12 oraz jednokrotnie w Sr. w Ps 106:12 odnotowano tłumaczenie βοηθός odpowiednią formą part. od **помагати**. Jednokrotnie, w Ps 93:22, we wszystkich porównywanych psałterzach (s)cs. na miejscu βοηθός zamiast **помощьникъ** zastosowano wariant słowotwórczy **помощь**. Jeden raz, w Ps 61:9, tylko w S. jako odpowiednika βοηθός użyto właściwego gr. ἀντιλή(μ)πτωρ **застжпьникъ**.

Ἡ λύτρωσις

Leksem ten[18] oznacza: ‘wykupienie, odkupienie, uwolnienie (zwłaszcza od kary za grzech)’ (por. G-PSS, 2015, s. 477, kod: G3085); ‘wykupienie, wyzwolenie, odkupienie’ (por. WSG-PNT, 1995, s. 371).

W greckim Psałterzu λύτρωσις poświadczone jest trzykrotnie, w Ps 48:9, 110:9, 129:7. We wszystkich porównywanych psałterzach (s)cs. użyto na jego miejscu we wskazanych fragmentach tego samego ekwiwalentu **избавлєниє**.

Ὁ λυτρωτής

Znaczenia rozważanego leksemu[19] są następujące: ‘odkupiciel, wyzwoliciel, oswobodziciel’ (por. G-PSS, 2015, s. 477, kod: G3086); ‘wykupiciel, odkupiciel, wybawiciel’ (por. WSG-PNT, 1995, s. 371).

Λυτρωτής w Psałterzu greckim poświadczone jest dwukrotnie, w Ps 18:15 i w Ps 77:35. W pierwszym ze wskazanych fragmentów Księgi Psalmów we wszystkich porównywanych psałterzach (s)cs. oraz w drugim fragmencie we wszystkich psałterzach, o których mowa, oprócz Sr. (z uwagi na ubytek w nim odnośnego fragmentu tekstu) zostało ono przetłumaczone przez **избавитєль**.

---

[18] W Psałterzu BH odpowiadają mu: *piḏjôm* ‘okup, odkupienie’ (Ps 49:8); *pᵊḏûṯ* ‘okup, odkupienie’ (Ps 111:9, 130:7) (por. H-PiA-PSS, 2017, s. 859, kody hasłowe: H6306, H6304).

[19] W Psałterzu BH odpowiada mu *gāʿal* ‘odkupić, wykupić jako krewny wykupiciel, pomścić, wziąć odwet’; ‘wykupić, spełnić rolę krewnego’; ‘wykupić (jako krewny), odkupić (jako Bóg)’; ‘wykupić się, być wykupionym, odkupionym’ (Ps 19:14, 78:35) (por. H-PiA-PSS, 2017, s. 183, kod hasłowy: H1350).

῾Ρυόμενος

Analizowany leksem[20] to imiesłów (part. praes. pass.-med.) od ῥύομαι: ‘przyciągnąć do siebie, wyratować, wyzwolić’ (por. SG-P$_{\text{JurII}}$, 2001, s. 683), zob. ἐρύω ‘ochraniać, osłaniać’; ‘pilnować, dozorować’; ‘osłaniać, odkrywać’; ‘zachowywać, przestrzegać, szanować’; ‘zasłonić, zakryć, przykryć’; ‘odwrócić, odsunąć, oddalić’; ‘powstrzymać, zatrzymać, powściągnąć’; ‘ocalić, uratować, wybawić z niebezpieczeństwa’; ‘wyleczyć, odkupić, wynagrodzić’; przyjść z pomocą’ (por. SG-P$_{\text{JurI}}$, 2000, s. 384; podobnie w: SG-P$_{\text{AbrII}}$, 1960, ss. 311–312).

Porównywane psałterze (s)cs. stosują na jego miejscu odpowiednie formy imiesłowowe od **избавлѧти**, ewentualnie rzeczownik **избавьникъ**.

Tabela 5a. (S)cs. odpowiedniki gr. ῥυόμενος w porównywanych psałterzach (**и$_{\text{звати}}$**^{p} oznacza part. od **избавлѧти**, **и$_{\text{збк}}$** – **избавьникъ**)

Ps	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
34:10	**и$_{\text{звати}}$**^{p}	**и$_{\text{звати}}$**^{p}	–	**и$_{\text{звати}}$**^{p}	**и$_{\text{звати}}$**^{p}	**и$_{\text{звати}}$**^{p}	**и$_{\text{звати}}$**^{p}
49:22	**и$_{\text{звати}}$**^{p}	**и$_{\text{звати}}$**^{p}	**и$_{\text{звати}}$**^{p}	**и$_{\text{звати}}$**^{p}	**и$_{\text{звати}}$**^{p}	**и$_{\text{звати}}$**^{p}	**и$_{\text{звати}}$**^{p}
70:11	**и$_{\text{збк}}$**	**и$_{\text{звати}}$**^{p}	**и$_{\text{звати}}$**^{p}	**и$_{\text{збк}}$**[21]	**и$_{\text{звати}}$**^{p}	**и$_{\text{звати}}$**^{p}	**и$_{\text{звати}}$**^{p}

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 5b. Liczby wystąpień poszczególnych (s)cs. odpowiedników gr. ῥυόμενος w porównywanych psałterzach.

	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
participium od **избавлѧти**	2	3	2	2	3	3	3
избавьникъ	1	0	0	1	0	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 5a.

[20] W Psałterzu BH odpowiada mu *nācal* ‘wyrwać, wyzwolić, wyratować, ocalić, ogołocić, złupić’; ‘wyrwać się, wyswobodzić się, zostać wyrwanym albo oderwanym, zostać wyzwolonym’; ‘odebrać, odzyskać, wyzwolić (od wrogów, kłopotów, grzechów, śmierci)’; ‘zostać wyłupionym’; ‘ogołocić się’ (Ps 35:10, 50:22, 71:11) (por. H-PiA-PSS, 2017, ss. 723–724, kod hasłowy: H5337).

[21] Użycie w S. i analogicznie w F. **избавьникъ** ‘obrońca, wybawca etc.’ zamiast **избавлѣѭи** ‘ocalający, wybawiający’ etc./ten, który ocala, wybawia etc.’ koresponduje ze źródłem hebrajskim, por. w Psałterzu BH: „maccîl” (od nacāl) ‘obrońcy’ (wg H-PST, 2009, s. 115; Ps 71:11), co np. BT oddaje jako ‘wybawcy’ (zob. BT, 1980, s. 632; Ps 71(70):11).

Z zestawień w tabelach 5a i 5b wynika, że gr. part. ῥυόμενος w porównywanych psałterzach (s)cs. ma swój gramatyczny i semantyczny odpowiednik w postaci participium od **избавлѩти**. Został on nim oddany trzykrotnie w B., N., T., C. oraz po dwa razy w S., Sr. i F. Jednokrotnie, w Ps 70:11, w S. i F., zamiast właściwej formy imiesłowu od **избавлѩти** użyto rzeczownika **избавьникъ**.

Ὁ ῥυστής

Powyższy leksem[22] znaczy: ‘zbawca, oswobodziciel’ (por. SG-P_{AbrIV}, 1965, s. 27; SG-P_{JurII}, 2001, s. 286).

Jego ekwiwalentami w porównywanych psałterzach (s)cs. są: **защититєль**, **избавитєль**.

Tabela 6a. (S)cs. odpowiedniki gr. ῥυστής w porównywanych psałterzach (**з$_{цл}$** oznacza **защититєль**, **и$_{збл}$** – **избавитєль**).

Ps	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
17:3	**и$_{збл}$**	**и$_{збл}$**	–	**и$_{збл}$**	**и$_{збл}$**	**и$_{збл}$**	**и$_{збл}$**
17:49	**и$_{збл}$**	**и$_{збл}$**	**и$_{збл}$**	**и$_{збл}$**	**и$_{збл}$**	**и$_{збл}$**	**и$_{збл}$**
69:6	**и$_{збл}$**	**и$_{збл}$**	–	**з$_{цл}$**[23]	**и$_{збл}$**	**и$_{збл}$**	**и$_{збл}$**
143:2	**и$_{збл}$**	**и$_{збл}$**	**и$_{збл}$**	**и$_{збл}$**	**и$_{збл}$**	**и$_{збл}$**	**и$_{збл}$**

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 6b. Liczby wystąpień poszczególnych (s)cs. odpowiedników gr. ῥυστής w porównywanych psałterzach.

	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
защититєль	0	0	0	1	0	0	0
избавитєль	4	4	2	3	4	4	4

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 6a.

[22] W Psałterzu BH odpowiada mu *pālaṭ* ‘uciec, ocalić, wyzwolić, wyślizgnąć się’; ‘doprowadzić w bezpieczne miejsce, zostać wyzwolonym’ (Ps 18:3, 18:49, 70:6, 144:2) (por. H-PiA-PSS, 2017, s. 871, kod hasłowy: H6403).

[23] Zaobserwowana zmiana leksykalna najwyraźniej została tu wywołana wpływem paralelnego psalmowego wersetu, zawierającego wariant **защититєль**, tj. Ps 39:18, zob. tabela 7a, s. 15. Por. tłumaczenia odnośnych wersetów np. w BPK (2017): „Ty jesteś moim wspomożycielem i osłaniasz mnie swą tarczą. Boże mój, nie zwlekaj” (Ps 40:19, wg LXX: Ps 39:18), „Ty jesteś moim wspomożycielem i wybawcą; Panie, nie zwlekaj!” (Ps 70:6, wg LXX: Ps 69:6).

Jak świadczą dane zawarte w tabelach 6a i 6b, do tłumaczenia gr. ῥυστής prawie we wszystkich porównywanych psałterzach (s)cs. stosowany jest **избавитєль**. W S., B., N., T., C. poświadczony został po 4 razy i w Sr. 2 razy. W F., obok trzykrotnego użycia **избавитєль**, odnotowano jednorazowo, w Ps 69:6, zastosowanie bardziej odpowiadającego gr. ὑπερασπιστής – ze względu na ścisłą znaczeniową ekwiwalencję – wariantu **защититєль**.

Ὁ ὑπερασπισμός

Powyższy leksem[24] występuje w znaczeniach: ‘zasłonięcie tarczą, ochrona, osłona’ (por. SG-P_{AbrIV}, 1965, s. 413; SG-P_{JurII}, 2001, s. 432).

W greckiej Księdze Psalmów ὑπερασπισμός poświadczone jest jednorazowo, w Ps 17:36. We wszystkich porównywanych psałterzach (s)cs. zostało ono przetłumaczone przez **защищєниѥ**.

Ὁ ὑπερασπιστής

Do analizowanego leksemu[25] odnoszą się następujące znaczenia: ‘zasłaniający tarczą, obrońca, opiekun’ (por. SG-P_{AbrIV}, 1965, s. 413; SG-P_{JurII}, 2001, s. 432).

Są one w porównywanych psałterzach (s)cs. oddawane przez: **защититєль, защитьникъ, избавитєль, помощьникъ**.

Tabela 7a. (S)cs. odpowiedniki gr. ὑπερασπιστής w porównywanych psałterzach (**з$_{цл}$ – защититєль, з$_{цк}$ – защитьникъ, и$_{збл}$ – избавитєль, п$_{мк}$ – помощьникъ**).

Ps	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
17:3	**з$_{цк}$**	**з$_{цк}$**	–	**з$_{цк}$**	**з$_{цк}$**	**з$_{цл}$**	**з$_{цл}$**
17:31	**з$_{цк}$**	**з$_{цк}$**	**з$_{цк}$**	**з$_{цк}$**	**з$_{цк}$**	**з$_{цк}$**	**з$_{цл}$**
26:1	**з$_{цл}$**	**з$_{цл}$**	**з$_{цл}$**	**з$_{цл}$**	**з$_{цл}$**	**з$_{цл}$**	**з$_{цл}$**

[24] W Psałterzu BH odpowiada mu *māḡēn* ‘tarcza, puklerz’ + *jēša‘* ‘wyzwolenie, ocalenie, ratunek, bezpieczeństwo, dobrobyt, zwycięstwo’ (Ps 18:36) (por. H-PiA-PSS, 2017, ss. 482, 561, kody hasłowe: H3468, H4043).

[25] W Psałterzu BH odpowiadają mu: *māḡēn* ‘tarcza, puklerz’ (Ps 18:2, 18:30, 28:7, 33:20, 59:11, 84:9, 115:9, 115:10, 115:11, 144:2); *mā‘ôz* ‘miejsce schronienia, ucieczka, twierdza, warownia’; ‘ucieczka (metafor. o Bogu)’ (Ps 27:1, 28:8, 31:2, 31:4, 37:39); *mā‘ôn* ‘mieszkanie, domostwo, schronienie; legowisko, kryjówka (szakali)’ (Ps 71:3); *pālaṭ* ‘uciec, ocalić, wyzwolić, wyślizgnąć się’; ‘doprowadzić w bezpieczne miejsce, zostać wyzwolonym’ (Ps 40:17); *cûr* ‘skała (określenie Boga lub bóstw pogańskich)’; ‘skała, urwisko’; ‘blok kamienny, głaz’ (Ps 31:2, 71:3) (H-PiA-PSS, 2017, ss. 561, 625, 871, 913, kody hasłowe: H4043, H4581, H4583, H6403, H6697).

27:7	**з**цк	**з**цл	**з**цл	**з**цл	**з**цл	**з**цл	**з**цл
27:8	**з**цл	**з**цл	**з**цл	**з**цл	**з**цл	**з**цл	**з**цл
30:3	**з**цл	**з**цл	–	**з**цл	**з**цл	**з**цл	**з**цл
30:5	**з**цл	**з**цл	–	**з**цл	**з**цл	**з**цл	**з**цл
32:20	**з**цл	**з**цк	–	**з**цл	**з**цл	**з**цк	**з**цк
36:39	**з**цл	**з**цл	–	**з**цл	**з**цл	**з**цл	**з**цл
39:18	**з**цл	**и**збл[26]	**з**цл	**з**цл	**з**цл	**з**цл	**з**цл
58:12	**з**цк	**з**цк	**з**цк	**з**цк	**з**цк	**з**цк	**з**цк
70:3	**з**цл	**з**цл	**з**цл	**з**цл	**з**цл	**з**цл	**з**цл
83:10	**з**цк	**з**цк	**з**цк	**з**цк	**з**цк	**з**цк	**з**цк
113:17	**з**цк	**з**цк	**з**цк	**з**цк	**з**цл	**з**цк	**з**цл
113:18	**з**цк	**з**цк	**з**цк	**з**цк	**з**цл	**з**цк	**з**цл
113:19	**з**цк	**з**цк	**з**цк	**з**цк	**з**цл	**з**цк	**з**цл
143:2	**п**мк	**з**цл	**з**цл	**з**цл	**з**цл	**з**цл	**з**цл

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 7b. Liczby wystąpień poszczególnych (s)cs. odpowiedników gr. ὑπερασπιστής w porównywanych psałterzach.

	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
защититєль	8	7	6	10	13	10	14
защитьникъ	8	8	6	7	4	7	3
избавитєль	0	1	0	0	0	0	0
помощьникъ	1	0	0	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 7a.

Zgodnie z danymi zamieszczonymi w tabelach 7a i 7b głównymi, (prawie) równorzędnymi w S., B. i Sr. odpowiednikami gr. ὑπερασπιστής są słowotwórcze warianty **защититєль** i **защитьникъ**. Pierwszy z nich poświadczony został: 8 razy (w S.), 7 razy (w B.) i 6 razy (w Sr.), drugi – po 8 razy (w S. i B.) i 6 razy (w Sr.). W F. i T. obserwuje się niedużą przewagę użyć **защититєль** nad **защитьникъ**. **защититєль** jest w nich poświadczony po 10 razy, a **защитьникъ** po 7 razy. W N. i C. użycie **защититєль** na miejscu ὑπερασπιστής wyraźnie wzrosło – do 13 (w N.) i 14 razy (w C.), a użycie **защитьникъ** zmalało – do 4 (w N.) i 3 razy (w C.). Jednokrotnie, tylko w S., w Ps 143:2, ὑπερασπιστής przetłuma-

[26] W zastosowaniu w tym miejscu **избавитєль** zamiast zgodnego z gr. wzorcem **защититєль** ‘osłaniający tarczą’ można podejrzewać rezultat konfrontacji przekładu z pośrednim hebrajskim źródłem, por. w Psałterzu BH: „ûmᵊp̄alṭî” (od pālaṭ) ‘ucieczkę’ (wg H-PST, 2009, s. 67; Ps 40:18), co BT oddaje jako ‘wybawcą’ (zob. BT, 1980, s. 605; Ps 40(39): 18).

czono przez, generalnie zarezerwowany dla βοηθός (zob. wyżej), **помощьникъ**. Ponadto jednorazowo, w Ps 39:18, wśród porównywanych psałterzy tylko w B., jako ekwiwalentu gr. ὑπερασπιστής użyto wariantu **избавитєль**.

Na rysunku poniżej zamieszczono dendrogram przedstawiający klasyfikację rozpatrzonych wyrazów greckich ze względu na liczby ekwiwalentów i ich użyć w porównywanych psałterzach (s)cs.:

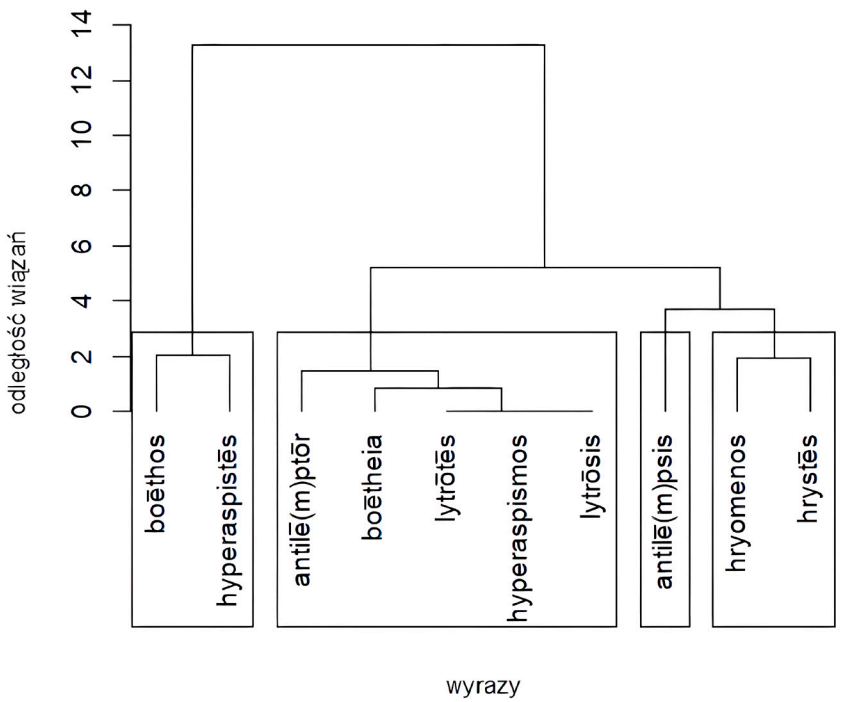

Rys. Klasyfikacja wyrazów greckich ze względu na liczby ekwiwalentów i ich użyć w psałterzach (s)cs.
Źródło: opracowanie własne z wykorzystaniem analizy skupień metodą Warda (Ward, 1963)[27].

[27] Analiza skupień (ang. *cluster analysis*) obejmuje różne metody numeryczne służące klasyfikacji danych wielowymiarowych (obiektów charakteryzowanych za pomocą wielu cech). W wyniku stosowania tych metod powstają jednorodne grupy (klastry) obiektów. Wśród metod analizy skupień wyróżnia się metody hierarchiczne umożliwiające przedstawienie hierarchii obiektów w postaci tzw. dendrogramu, w zależności od odległości między nimi. Odległość tę można ustalić, np. z wykorzystaniem metody Warda (więcej na temat tej metody i graficznej prezentacji wyników analizy – patrz, np. Kaufman & Rousseeuw, 2009, ss. 230–234, 243–250).

Wnioski

Z przeprowadzonej analizy wynikają następujące wnioski:

1. Liczba leksykalnych dubletów-ekwiwalentów greckich leksemów w ramach rozpatrywanej grupy słownictwa w porównywanych reprezentantach cs. redakcji Księgi Psalmów jest wyraźnie ograniczona. Ograniczenie to uzewnętrznia się we wszystkich analizowanych tu psałterzach, nie zaś, jakby można było domniemywać (opierając się na ustaleniach odnośnie do charakterystycznych dla (s)cs. piśmiennictwa przekładowego tendencjach w zakresie słownictwa) w szczególności w przedstawicielach młodszych redakcji. Generalnie stwierdza się w nich przypisanie poszczególnym słowom greckim po jednym typowym odpowiedniku (s)cs. i tylko sporadyczne/okazjonalne (zob. w: F., B., Sr., S., C.), z różnych przyczyn (por. np. oddziaływanie wersetów równoległych, wpływ pośredniego źródła przekładu, względy interpretacyjne itp.) dopuszczanie użyć ich właściwych zamienników.

2. Leksykalną wariantywność w obrębie ekwiwalentów gr. ἀντιλή(μ)πτωρ w porównywanych psałterzach należy uznać za znikomą (odnotowana została jedynie w B., w użyciu wariantów **защитьникъ** – **застѫпьникъ** w stosunku 1:15, oraz w C., w użyciu wariantów **помощьникъ** – **застѫпьникъ** w takim samym stosunku). Typowym odpowiednikiem ἀντιλή(μ)πτωρ jest **застѫпьникъ**.

3. Nieznaczna jest również w porównywanych psałterzach wariantywność w obrębie (s)cs. odpowiedników gr. ἀντίλη(μ)ψις (poświadczają ją: S., użyciem wariantów **приѧтиѥ** – **застѫплениѥ** w stosunku 1:5, B., użyciem wariantów **приѧтиѥ** – **крѣпость** – **застѫплениѥ** w stosunku 1:1:4, oraz Sr. i F., użyciem wariantów **крѣпость** – **застѫплениѥ** w stosunku 1:4 (F.) bądź 1:3 (Sr.)). Typowym odpowiednikiem ἀντίλη(μ)ψις jest **застѫплениѥ**.

4. Niewiele większą wariantywność notuje się w obrębie (s)cs. odpowiedników gr. βοηθός (wyraziła się użyciem: participium od **помагати** – **помощь** – **помощьникъ**, w stosunku: 2:1:26, w B., N., T., C.; 2:1:25, w F., oraz 1:1:21, w Sr., a także w S. użyciem: **застѫпьникъ** – participium od **помагати** – **помощь** – **помощьникъ**, w stosunku: 1:2:1:25). Typowym odpowiednikiem βοηθός jest **помощьникъ**.

5. Wariantywność leksykalna w ramach odpowiedników gr. βοήθεια w porównywanych psałterzach (s)cs., z wyjątkiem F., jest zerowa. W F. zaś przejawiła się w zastosowaniu wariantów słowotwórczych **помощьникъ** – **помощь** w stosunku 2:15. Typowym odpowiednikiem βοήθεια jest **помощь**.

6. Brak leksykalnej wariantywności (który dotyczy wszystkich porównywanych psałterzy (s)cs.) zaobserwowano w przypadkach tłumaczeń skąpo poświadczonych w greckim Psałterzu (z użyciem, odpowiednio: trzykrotnym, dwukrotnym bądź jednokrotnym) λύτρωσις, λυτρωτής i ὑπερασπισμός. Ich (s)cs. ekwiwalentami są odpowiednio: **избавлєнїє**, **избавитєль**, **защищєнїє**.

7. (S)cs. ekwiwalentów gr. ῥυόμενος obecnych w porównywanych reprezentantach cs. redakcji psałterzowych wariantywność prawie nie dotyczy. Odnotowana została tylko w S. i F. w użyciu wariantów **избавьникъ** – participium od **избавлѧти**, w stosunku 1:2. Właściwym ekwiwalentem ῥυόμενος jest **избавлѣѭи**.

8. Wariantywność w obrębie (s)cs. odpowiedników gr. ῥυστής w porównywanych reprezentantach cs. redakcji Księgi Psalmów, z wyjątkiem F., sprowadza się do zera. W F. ujawniła się w nieznacznym zakresie w zastosowaniu wariantów **защититєль – избавитєль**, w stosunku 1:3. Właściwym ekwiwalentem ῥυστής jest **избавитєль**.

9. Wyraźniejszą leksykalną wariantywność w porównywanych psałterzach (s)cs. stwierdza się w obrębie ekwiwalentów gr. ὑπερασπιστής, która w S. wyraziła się w użyciu wariantów **помощьникъ – защититєль – защитьникъ**, w stosunku 1:8:8, a w B. **избавитєль – защититєль – защитьникъ**, w stosunku 1:7:8; w pozostałych zaś psałterzach – w użyciu tylko wariantów **защититєль – защитьникъ**, w następujących udziałach: 6:6 (w Sr.), 10:7 (w F. i T.), 13:4 (w N.) i 14:3 (w C.).Ὑπερασπιστής ma tu nie jeden, lecz dwa typowe odpowiedniki **защититєль** i **защитьникъ** o: (a) zrównoważonym użyciu (w S., B., Sr.), (b) niewielkiej przewadze użyć pierwszego nad drugim (w F., T.), (c) dużej przewadze użyć pierwszego nad drugim (w N., C.).

10. **застѫпьникъ** we wszystkich porównywanych reprezentantach cs. redakcji Księgi Psalmów jest typowym ekwiwalentem gr. ἀντιλή(μ)πτωρ (zob. p. 2), a jako odpowiednik gr. βοηθός poświadczony jest tylko jednorazowo, w S. (zob. p. 4).

11. **защититєль** w porównywanych psałterzach (s)cs. wykorzystywany jest do tłumaczenia gr. ὑπερασπιστής (zob. p. 9), jako zaś ekwiwalentu gr. ῥυστής użyto go tylko jeden raz, w F. (zob. p. 8).

12. **защитьникъ**, podobnie jak jego słowotwórczy wariant **защититєль**, porównywane psałterze (s)cs. stosują dla oddania znaczenia gr. ὑπερασπιστής (zob. p. 9). Obok tego tylko w B., jednorazowo, **защитьникъ** został odnotowany na miejscu gr. ἀντιλή(μ)πτωρ (któremu w analizowanych tekstach psałterzowych generalnie odpowiada **застѫпьникъ**) (zob. p. 2).

13. **избавитєль** w porównywanych psałterzach (s)cs. występuje jako ekwiwalent gr. ῥυστής (zob. p. 8) bądź (rzadziej) λυτρωτής (zob. p. 6). Na miejscu ὑπερασπιστής (z reguły tłumaczonemu tu przez **защититєль** / **защитьникъ**) pojawił się jeden raz, w B. (zob. p. 9).

14. **помощь** w porównywanych psałterzach (s)cs. jest właściwym i prawie bezwyjątkowym odpowiednikiem gr. βοήθεια (zob. p. 5) i tylko jeden raz został w nich użyty na miejscu gr. βοηθός (zob. p. 4).

15. **помощьникъ** w porównywanych reprezentantach cs. redakcji psałterzowych zarezerwowany jest dla tłumaczenia gr. βοηθός (zob. p. 4). Na miejscu innych gr. synonimów spotykany jest wyjątkowo: dwukrotnie, w F., wystąpił jako ekwiwalent gr. βοήθεια (któremu z reguły odpowiada **помощь**) (zob. p. 5), jednokrotnie, w S., jako ekwiwalent gr. ὑπερασπιστής (któremu z reguły odpowiada **защититєль** bądź **защитьникъ**) (zob. p. 9) oraz jednokrotnie, w C., jako ekwiwalent gr. ἀντιλή(μ)πτωρ (któremu z reguły odpowiada **застѫпьникъ**) (zob. p. 2).

16. Poddane rozważaniom leksemy greckie pod względem liczby swych odpowiedników i ich użyć w porównywanych psałterzach (s)cs. przy ustalonej odległości dają się podzielić na 4 jednorodne grupy (patrz dendrogram, s. 16).

Lista skrótów

BPK – *Biblia Pierwszego Kościoła* (Popowski, 2017).

BT – *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu: W przekładzie z języków oryginalnych* (Stachowiak & Romaniuk, 1980).

G-PSS – *Grecko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów greckich i kodami Popowskiego* (Strong, 2015).

H-PiA-PSS – *Hebrajsko-polski i aramejsko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów hebrajskich i aramejskich oraz kodami Baumgartnera* (Strong, 2017).

H-PST – *Hebrajsko-polski Stary Testament: Pisma: Przekład interlinearny z kodami gramatycznymi, transliteracją i indeksem słów hebrajskich i aramejskich* (Kuśmirek, 2009).

Kh-kBH – *Komentarz historyczno-kulturowy do Biblii Hebrajskiej* (Walton i in., 2005).

LXX – *Septuaginta: Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*: *Editio altera, guam recognovit et emendavit Robert Hanhart: Duo volumina in uno* (Rahlfs, 2006).

SG-P_{AbrI} – *Słownik grecko-polski* (T. 1) (Abramowiczówna, 1958).

SG-$P_{AbrI–IV}$ – *Słownik grecko-polski* (T. 1–4) (Abramowiczówna, 1958–1965).

SG-P_{AbrII} – *Słownik grecko-polski* (T. 2) (Abramowiczówna, 1960).

SG-P_{AbrIV} – *Słownik grecko-polski* (T. 4) (Abramowiczówna, 1965).

SG-P_{JurI} – *Słownik grecko-polski* (T. 1) (Jurewicz, 2000).

SG-$P_{JurI–II}$ – *Słownik grecko-polski* (T. 1–2) (Jurewicz, 2000–2001).

SG-P_{JurII} – *Słownik grecko-polski* (T. 2) (Jurewicz, 2001).

WSG-PNT – *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu* (Popowski, 1995).

(S)cs. psałterzowe teksty porównawcze

B. – Psałterz boloński (Дуйчев, 1968).

C. – Psałterz metropolity Cypriana, XV w. (Чешко i in., 1989).

F. – Ruski psałterz rękopiśmienny, XIII w. (b.d.).

N. – Psałterz norowski (Чешко i in., 1989).

S. – Psałterz synajski (Северьянов, 1922/1954, Ps 1–137; Mareš, 1997, Ps 138–151).

Sr. – Psałterz serbski, XIII w. (Altbauer, 1979, Ps 37:7–151; Tarnanidis, 1988, Ps 1–7:6, 17:28–20:10, 24:2–27).

T. – Psałterz Tomicza, XIV w. (Джурова, 1990).

Bibliografia

Abramowiczówna, Z. (Red.). (1958). *Słownik grecko-polski* [SG-P_{AbrI}] (T. 1). Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Abramowiczówna, Z. (Red.). (1958–1965). *Słownik grecko-polski* [SG-$P_{AbrI–IV}$] (T. 1–4). Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Abramowiczówna, Z. (Red.). (1960). *Słownik grecko-polski* [SG-P_{AbrII}] (T. 2). Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Abramowiczówna, Z. (Red.). (1965). *Słownik grecko-polski* [SG-P_{AbrIV}] (T. 4). Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Biblia Hebrajska wersja interlinearna. (b.d.). http://www.bibliaapologety.com

Etymologický slovník jazyka staroslověnského (E. Havlová, Red.; Zesz. 5). (1995). Academia, Nakladatelství Akademie Věd České Republiky.

Etymologický slovník jazyka staroslověnského (E. Havlová & A. Erhart, Red.; Zesz. 6). (1996). Academia, Nakladatelství Akademie Věd České Republiky.

Etymologický slovník jazyka staroslověnského (A. Erhart, Red.; Zesz. 12). (2004). Academia, Nakladatelství Akademie Věd České Republiky.

Etymologický slovník jazyka staroslověnského (I. Janyšková, Red.; Zesz. 19). (2018). Tribun EU.

Friedelówna, T. (1988). Imię Boga w staro-cerkiewno-słowiańskim Psałterzu. *Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego: Slawistyka*, *1988*(5), 135–155.

Greek to Hebrew dictionary of Septuagint words (GreekHebrew): For Bible-Discovery Bible study app. (b.d.). http://www.bible-discovery.com/dictionary-license-greekhebrew.php

Jurewicz, O. (2000). *Słownik grecko-polski* [SG-P_{JurI}] (T. 1). Wydawnictwo Szkolne PWN.

Jurewicz, O. (2000–2001). *Słownik grecko-polski* [SG-$P_{JurI–II}$] (T. 1–2). Wydawnictwo Szkolne PWN.

Jurewicz, O. (2001). *Słownik grecko-polski* [SG-P_{JurII}] (T. 2). Wydawnictwo Szkolne PWN.

Kata Biblon: Wiki Lexicon of the Greek New Testament. (b.d.). http://lexicon.katabiblon.com/

Kaufman, L., & Rousseeuw, P. J. (2009). *Finding groups in data: An introduction to cluster analysis*. John Wiley & Sons.

King James Version (1769) with Strongs Numbers and Morphology and CatchWords (KJV). (b.d.). https://www.stepbible.org/version.jsp?version=KJV

Kuśmirek, A. (Oprac. & Wstęp). (2009). *Hebrajsko-polski Stary Testament: Pisma: Przekład interlinearny z kodami gramatycznymi, transliteracją i indeksem słów hebrajskich i aramejskich* [H-PST]. Oficyna Wydawnicza „Vocatio".

Leon-Dufour, X. (Red.). (1994). *Słownik teologii biblijnej* (K. Romaniuk, Tłum.). Pallottinum.

Popowski, R. (1995). *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu* [WSG-PNT]. Oficyna Wydawnicza „Vocatio".

Popowski, R. (2014). *Septuaginta czyli Biblia Starego Testamentu wraz z księgami deuterokanonicznymi i apokryfami* (2. wyd.). Oficyna Wydawnicza „Vocatio".

Popowski, R. (2017). *Biblia Pierwszego Kościoła* [BPK]. Oficyna Wydawnicza „Vocatio".

Rahlfs, A. (Red.). (2006). *Septuaginta: Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*: *Editio altera, guam recognovit et emendavit Robert Hanhart: Duo volumina in uno* [LXX]. Deutsche Bibelgesellschaft. https://pl.scribd.com/document/355377280/SEPTUAGINTA-SBL-pdf

Ryken, L., Wilhoit, J. C., & Longman, T., III. (1998). *Słownik symboliki biblijnej* (Z. Kościuk, Tłum.). Oficyna Wydawnicza „Vocatio".

Schreiner, J. (1999). *Teologia Starego Testamentu* (B. W. Matysiak, Tłum.). Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „Adam"; Instytut Wydawniczy Pax.

Sobotka, P. (2006). Od predykacji do nominacji – próba rekonstrukcji żydowskiej wizji Boga na przykładzie Jego biblijnych i talmudycznych określeń. W H. Karaś (Red.), *Czynić słowami: Studia ofiarowane Krystynie Długosz-Kurczabowej* (ss. 295–305). Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.

Stachowiak, L., & Romaniuk, K. (Red.). (1980). *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu: W przekładzie z języków oryginalnych* [BT] (3. wyd. popr.). Wydawnictwo Pallottinum.

Strong, J. (2015). *Grecko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów greckich i kodami Popowskiego* [G-PSS] (A. Czwojdrak, Tłum.). Oficyna Wydawnicza „Vocatio".

Strong, J. (2017). *Hebrajsko-polski i aramejsko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów hebrajskich i aramejskich oraz kodami Baumgartnera* [H-PiA-PSS] (A. Czwojdrak, Tłum.). Oficyna Wydawnicza „Vocatio".

Szulc, A. (1996). Słownictwo odnoszące się do Boga w cerkiewnosłowiańskich psałterzach redakcji ruskiej z XIV–XVI wieku. *Acta Universitatis Nicolai Copernici: Filologia Rosyjska: Nauki Humanistyczno-Społeczne*, *1996*(5(296)), 31–58.

Szulc, A. (2000). *Leksykalne i słowotwórcze zróżnicowanie cerkiewnosłowiańskich psałterzy redakcji ruskiej z XI–XIX wieku: Cz. 1. Zróżnicowanie leksykalne*. Towarzystwo Naukowe w Toruniu.

Szulc, A. (2001). *Leksykalne i słowotwórcze zróżnicowanie cerkiewnosłowiańskich psałterzy redakcji ruskiej z XI–XIX wieku: Cz. 2. Zróżnicowanie słowotwórcze*. Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Szulc, A. (2006). *Psałterz warszawskiego sbornika Boz. 86 wobec cerkiewnosłowiańskiej tradycji rękopiśmiennej: Leksyka i morfologia*. Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Szulc, A. (2016a). Leksykalna wariantywność psałterzowych redakcji cs.: Na przykładzie użyć (s)cs. ekwiwalentów gr. οἶκος, οἰκία, οἰκόπεδον, αὐλή, ἔπαυλις i βάρις. W M. Krajewska, J. Kulwicka-Kamińska, & A. Szulc (Red.), *Święte księgi judaizmu, chrześcijaństwa i islamu w słowiańskim kręgu kulturowym: Prace dedykowane Profesorowi Czesławowi Łapiczowi: T. 3. Słowiańscy chrześcijanie Wschodu i Zachodu: Język, dialekt, piśmiennictwo* (ss. 189–207). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Szulc, A. (2016b). O odpowiednikach greckich οἶκος, οἰκία i innych w tłumaczeniach odzwierciedlonych w cerkiewnosłowiańskich redakcjach Księgi Psalmów. W M. Gębka-Wolak, J. Kamper-Warejko, & I. Kaproń-Charzyńska (Red.), *System, tekst, człowiek: Studia nad dawnymi i współczesnymi językami słowiańskimi* (ss. 127–145). Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Szulc, A. (2018a). O odpowiednikach gr. ὁ ναός, ἡ ἐκκλησία, τό ἁγίασμα, τό ἁγιαστήριον, ἡ ἁγιωσύνη w psałterzowych redakcjach cerkiewnosłowiańskich. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *53*, 288–309. https://doi.org/10.11649/sfps.2018.018

Szulc, A. (2018b). O tłumaczeniach greckich σκήνωμα, σκηνή i innych odzwierciedlonych w cerkiewnosłowiańskich redakcjach Księgi Psalmów. *Slavia Meridionalis*, *18*, Article 1610. https://doi.org/10.11649/sm.1610

Szulc, A. (2021). O leksykalnej wariantywności cerkiewnosłowiańskich redakcji psałterzowych ciąg dalszy: Tłumaczenia gr. ἡ συναγωγή, τό συνέδριον i ἡ συστροφή. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *56*, Article 2001. https://doi.org/10.11649/sfps.2001

Szulc, A. (2022). „Oby mój język potrafił opiewać Twoje słowa” (Ps 119 [118],172) – z badań nad leksykalną wariantywnością psałterzowych redakcji cerkiewnosłowiańskich: O przekładzie gr. συνάγω, ἐπισυνάγω i συλλέγω. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *57*, Article 2269. https://doi.org/10.11649/sfps.2269

Walton, J. H., Matthews, V. H., & Chavalas, M. W. (2005). *Komentarz historyczno-kulturowy do Biblii Hebrajskiej* [Kh-kBH] (Z. Kościuk, Tłum.). Oficyna Wydawnicza „Vocatio”.

Ward, J. H., Jr. (1963). Hierarchical grouping to optimize an objective function. *Journal of the American Statistical Association*, *58*, 236–244. https://doi.org/10.1080/01621459.1963.10500845

Георгиев, В. И. (Red.). (1979). *Български етимологичен речник* (Т. 2). Издателство на Българската академия на науките.

Георгиев, В. И. (Red.). (1996). *Български етимологичен речник* (Т. 5). Издателство на Българската академия на науките.

Гильтебрандт, П. А. (1993). *Справочный и объяснительный словарь к псалтири* (H. Keipert, Wstęp). Verlag Otto Sagner. https://doi.org/10.3726/b12761 (Oryginalna praca opublikowana 1898).

Дьяченко, Г. (1998). *Полный церковно-славянский словарь* (Т. 1). Издательский отдел Московского Патриархата; Терра–книжный клуб. (Oryginalna praca opublikowana 1900).

Словарь старославянского языка (Т. 1–3). (2006). Санкт-Петербургский государственный университет. http://gorazd.org/gulliver/?envLang=ru (Oryginalna praca opublikowana 1958–1982).

Трубачев, О. Н. (Red.). (1983). *Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд: Zesz. 9.* (*jьz – *klenьje). Издательство „Наука”.

Трубачев, О. Н. (Red.). (1985). *Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд: Zesz. 12.* (*koulъkъ – *kroma/*kromъ). Издательство „Наука”.

Фасмер, М. (1986). *Этимологический словарь русского языка: В четырех томах* (О. Н. Трубачев, Tłum.; 2. wyd., T. 2). „Прогресс”.

Фасмер, М. (1987). *Этимологический словарь русского языка: В четырех томах* (О. Н. Трубачев, Tłum.; 2. wyd., T. 3). „Прогресс”.

Цейтлин, Р. М., Вечерка, Р., & Благова, Э. (Red.). (1994). *Старославянский словарь: По рукописям X–XI веков*. Русский язык.

(S)cs. psałterzowe teksty porównawcze

Altbauer, M. (1979). *Der älteste serbische Psalter.* Böhlau Verlag.

Mareš, F. V. (Red.). (1997). *Psalterii Sinaitici pars nova (monasterii s. Catharinae codex slav. 2/N).* Verl. der Österreichischen Akad. der Wissenschaften.

[Psałterz metropolity Cypriana, XV w.]. (1989). W Е. В. Чешко, И. К. Бунина, В. А. Дыбо, О. А. Князевская, & Л. А. Науменко, *Норовская псалтырь: Среднеболгарская рукопись XIV века* (Cz. 1–2). Издательство Болгарской академии наук.

[Ruski psałterz rękopiśmienny, XIII w.]. (b.d.). Российская национальная библиотека (Sygnatura F.п.I.1), Санкт-Петербург.

Tarnanidis, I. (1988). *The Slavonic manuscripts discovered in 1975 at St. Catherine's Monastery on Mount Sinai*. Hellenic Association for Slavic Studies.

Джурова, А. (1990). *Томичов псалтир* (Т. 1–2). Университетско изд-во „Климент Охридски”.

Дуйчев, И. (1968). *Болонски псалтир: Български книжовен паметник от XIII век*. Издателство на Българската академия на науките.

Северьянов, С. (1954). *Синайская псалтырь: Глаголический памятник XI века*. Akademische Druck- u. Verlagsanstalt. (Oryginalna praca opublikowana 1922).

Чешко, Е. В., Бунина, И. К., Дыбо, В. А., Князевская, О. А., & Науменко, Л. А. (1989). *Норовская псалтырь: Среднеболгарская рукопись XIV века* (Cz. 1–2). Издательство Болгарской академии наук.

Bibliography (Transliteration)

Abramowiczówna, Z. (Ed.). (1958). *Słownik grecko-polski* [SG-P_{AbrI}] (Vol. 1). Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Abramowiczówna, Z. (Ed.). (1958–1965). *Słownik grecko-polski* [SG-$P_{AbrI–IV}$] (Vols. 1–4). Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Abramowiczówna, Z. (Ed.). (1960). *Słownik grecko-polski* [SG-P_{AbrII}] (Vol. 2). Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Abramowiczówna, Z. (Ed.). (1965). *Słownik grecko-polski* [SG-P_{AbrIV}] (Vol. 4). Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Biblia Hebrajska wersja interlinearna. (n.d.). http://www.bibliaapologety.com

D′iachenko, G. (1998). *Polnyĭ tserkovno-slavianskiĭ slovar′* (Vol. 1). Izdatel′skiĭ otdel Moskovskogo Patriarkhata; Terra–knizhnyĭ klub. (Original work published 1900).

Etymologický slovník jazyka staroslověnského (E. Havlová, Ed.; Pt. 5). (1995). Academia, Nakladatelství Akademie Věd České Republiky.

Etymologický slovník jazyka staroslověnského (E. Havlová & A. Erhart, Eds.; Pt. 6). (1996). Academia, Nakladatelství Akademie Věd České Republiky.

Etymologický slovník jazyka staroslověnského (A. Erhart, Ed.; Pt. 12). (2004). Academia, Nakladatelství Akademie Věd České Republiky.

Etymologický slovník jazyka staroslověnského (I. Janyšková, Ed.; Pt. 19). (2018). Tribun EU.

Fasmer, M. (1986). *Ėtimologicheskiĭ slovar′ russkogo iazyka: V chetyrekh tomakh* (O. N. Trubachev, Trans.; 2nd ed.,Vol. 2). “Progress”.

Fasmer, M. (1987). *Ėtimologicheskiĭ slovar′ russkogo iazyka: V chetyrekh tomakh* (O. N. Trubachev, Trans.; 2nd ed., Vol. 3). “Progress”.

Friedelówna, T. (1988). Imię Boga w staro-cerkiewno-słowiańskim Psałterzu. *Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego: Slawistyka*, *1988*(5), 135–155.

Georgiev, V. I. (Ed.). (1979). *Bŭlgarski etimologichen rechnik* (Vol. 2). Izdatelstvo na Bŭlgarskata akademiia na naukite.

Georgiev, V. I. (Ed.). (1996). *Bŭlgarski etimologichen rechnik* (Vol. 5). Izdatelstvo na Bŭlgarskata akademiia na naukite.

Gil′tebrandt, P. A. (1993). *Spravochnyĭ i ob″iasnitel′nyĭ slovar′ k psaltiri* (H. Keipert, Introduction). Verlag Otto Sagner. https://doi.org/10.3726/b12761 (Original work published 1898).

Greek to Hebrew dictionary of Septuagint words (GreekHebrew): For Bible-Discovery Bible study app. (n.d.). http://www.bible-discovery.com/dictionary-license-greekhebrew.php

Jurewicz, O. (2000). *Słownik grecko-polski* [SG-P_{JurI}] (Vol. 1). Wydawnictwo Szkolne PWN.

Jurewicz, O. (2000–2001). *Słownik grecko-polski* [SG-$P_{JurI–II}$] (Vols. 1–2). Wydawnictwo Szkolne PWN.

Jurewicz, O. (2001). *Słownik grecko-polski* [SG-P_{JurII}] (Vol. 2). Wydawnictwo Szkolne PWN.

Kata Biblon: Wiki Lexicon of the Greek New Testament. (n.d.). http://lexicon.katabiblon.com/

Kaufman, L., & Rousseeuw, P. J. (2009). *Finding groups in data: An introduction to cluster analysis*. John Wiley & Sons.

King James Version (1769) with Strongs Numbers and Morphology and CatchWords (KJV). (n.d.). https://www.stepbible.org/version.jsp?version=KJV

Kuśmirek, A. (Ed. & Introduction). (2009). *Hebrajsko-polski Stary Testament: Pisma: Przekład interlinearny z kodami gramatycznymi, transliteracją i indeksem słów hebrajskich i aramejskich* [H-PST]. Oficyna Wydawnicza "Vocatio".

Leon-Dufour, X. (Ed.). (1994). *Słownik teologii biblijnej* (K. Romaniuk, Trans.). Pallottinum.

Popowski, R. (1995). *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu* [WSG-PNT]. Oficyna Wydawnicza "Vocatio".

Popowski, R. (2014). *Septuaginta czyli Biblia Starego Testamentu wraz z księgami deuterokanonicznymi i apokryfami* (2nd ed.). Oficyna Wydawnicza "Vocatio".

Popowski, R. (2017). *Biblia Pierwszego Kościoła* [BPK]. Oficyna Wydawnicza "Vocatio".

Rahlfs, A. (Ed.). (2006). *Septuaginta: Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes: Editio altera, guam recognovit et emendavit Robert Hanhart: Duo volumina in uno* [LXX]. Deutsche Bibelgesellschaft. https://pl.scribd.com/document/355377280/SEPTUAGINTA-SBL-pdf

Ryken, L., Wilhoit, J. C., & Longman, T., III. (1998). *Słownik symboliki biblijnej* (Z. Kościuk, Trans.). Oficyna Wydawnicza "Vocatio".

Schreiner, J. (1999). *Teologia Starego Testamentu* (B. W. Matysiak, Trans.). Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna "Adam"; Instytut Wydawniczy Pax.

Slovar' staroslavianskogo iazyka (Vols. 1–3). (2006). Sankt-Peterburgskiĭ gosudarstvennyĭ universitet. http://gorazd.org/gulliver/?envLang=ru (Original work published 1958–1982).

Sobotka, P. (2006). Od predykacji do nominacji – próba rekonstrukcji żydowskiej wizji Boga na przykładzie Jego biblijnych i talmudycznych określeń. In H. Karaś (Ed.), *Czynić słowami: Studia ofiarowane Krystynie Długosz-Kurczabowej* (pp. 295–305). Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.

Stachowiak, L., & Romaniuk, K. (Eds.). (1980). *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu: W przekładzie z języków oryginalnych* [BT] (3rd ed., Rev. ed.). Wydawnictwo Pallottinum.

Strong, J. (2015). *Grecko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów greckich i kodami Popowskiego* [G-PSS] (A. Czwojdrak, Trans.). Oficyna Wydawnicza "Vocatio".

Strong, J. (2017). *Hebrajsko-polski i aramejsko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów hebrajskich i aramejskich oraz kodami Baumgartnera* [H-PiA-PSS] (A. Czwojdrak, Trans.). Oficyna Wydawnicza "Vocatio".

Szulc, A. (1996). Słownictwo odnoszące się do Boga w cerkiewnosłowiańskich psałterzach redakcji ruskiej z XIV–XVI wieku. *Acta Universitatis Nicolai Copernici: Filologia Rosyjska: Nauki Humanistyczno-Społeczne*, *1996*(5(296)), 31–58.

Szulc, A. (2000). *Leksykalne i słowotwórcze zróżnicowanie cerkiewnosłowiańskich psałterzy redakcji ruskiej z XI–XIX wieku: Pt. 1. Zróżnicowanie leksykalne*. Towarzystwo Naukowe w Toruniu.

Szulc, A. (2001). *Leksykalne i słowotwórcze zróżnicowanie cerkiewnosłowiańskich psałterzy redakcji ruskiej z XI–XIX wieku: Pt. 2. Zróżnicowanie słowotwórcze*. Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Szulc, A. (2006). *Psałterz warszawskiego sbornika Boz. 86 wobec cerkiewnosłowiańskiej tradycji rękopiśmiennej: Leksyka i morfologia*. Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Szulc, A. (2016a). Leksykalna wariantywność psałterzowych redakcji cs.: Na przykładzie użyć (s)cs. ekwiwalentów gr. oikos, oikia, oikopedon, aulē, epaulis i baris. In M. Krajewska, J. Kulwicka-Kamińska, & A. Szulc (Eds.), *Święte księgi judaizmu, chrześcijaństwa i islamu w słowiańskim kręgu kulturowym: Prace dedykowane Profesorowi Czesławowi Łapiczowi: Vol. 3. Słowiańscy chrześcijanie Wschodu i Zachodu: Język, dialekt, piśmiennictwo* (pp. 189–207). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Szulc, A. (2016b). O odpowiednikach greckich oikos, oikia i innych w tłumaczeniach odzwierciedlonych w cerkiewnosłowiańskich redakcjach Księgi Psalmów. In M. Gębka-Wolak, J. Kamper-Warejko, & I. Kaproń-Charzyńska (Eds.), *System, tekst, człowiek: Studia nad dawnymi i współczesnymi językami słowiańskimi* (pp. 127–145). Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Szulc, A. (2018a). O odpowiednikach gr. ho naos, hē ekklēsia, to hagiasma, to hagiastērion, hē hagiōsynē w psałterzowych redakcjach cerkiewnosłowiańskich. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *53*, 288–309. https://doi.org/10.11649/sfps.2018.018

Szulc, A. (2018b). O tłumaczeniach greckich skēnōma, skēnē i innych odzwierciedlonych w cerkiewnosłowiańskich redakcjach Księgi Psalmów. *Slavia Meridionalis*, *18*, Article 1610. https://doi.org/10.11649/sm.1610

Szulc, A. (2021). O leksykalnej wariantywności cerkiewnosłowiańskich redakcji psałterzowych ciąg dalszy: Tłumaczenia gr. hē synagōgē, to synedrion i hē systrophē. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *56*, Article 2001. https://doi.org/10.11649/sfps.2001

Szulc, A. (2022). “Oby mój język potrafił opiewać Twoje słowa” (Ps 119 [118],172) – z badań nad leksykalną wariantywnością psałterzowych redakcji cerkiewnosłowiańskich: O przekładzie gr. synagō, episynagō i syllegō. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *57*, Article 2269. https://doi.org/10.11649/sfps.2269

Trubachev, O. N. (Ed.). (1983). *Ėtimologicheskiĭ slovar′ slavianskikh iazykov: Praslavianskiĭ leksicheskiĭ fond: Pt. 9*. (*jьz – *klenьje). Izdatel′stvo “Nauka”.

Trubachev, O. N. (Ed.). (1985). *Ėtimologicheskiĭ slovar′ slavianskikh iazykov: Praslavianskiĭ leksicheskiĭ fond: Pt. 12*. (*koulъkъ – *kroma/*kromъ). Izdatel′stvo “Nauka”.

TSeĭtlin, R. M., Vecherka, R., & Blagova, Ė. (Eds.). (1994). *Staroslavianskiĭ slovar′: Po rukopisiam X–XI vekov*. Russkiĭ iazyk.

Walton, J. H., Matthews, V. H., & Chavalas, M. W. (2005). *Komentarz historyczno-kulturowy do Biblii Hebrajskiej* [Kh-kBH] (Z. Kościuk, Trans.). Oficyna Wydawnicza “Vocatio”.

Ward, J. H., Jr. (1963). Hierarchical grouping to optimize an objective function. *Journal of the American Statistical Association*, *58*, 236–244. https://doi.org/10.1080/01621459.1963.10500845

List of Contrasted (Old) Church Slavonic Psalters

Altbauer, M. (1979). *Der älteste serbische Psalter.* Böhlau Verlag.

Cheshko, E. V., Bunina, I. K., Dybo, V. A., Kniazevskaia, O. A., & Naumenko, L. A. (1989). *Norovskaia psaltyr': Srednebolgarskaia rukopis' XIV veka* (Pt. 1–2). Izdatel'stvo Bolgarskoĭ akademii nauk.

Duĭchev, I. (1968). *Bolonski psaltir: Bŭlgarski knizhoven pametnik ot XIII vek*. Izdatelstvo na Bŭlgarskata akademiia na naukite.

Dzhurova, A. (1990). *Tomichov psaltir* (Vols. 1–2). Universitetsko izd-vo "Kliment Okhridski".

Mareš, F. V. (Ed.). (1997). *Psalterii Sinaitici pars nova (monasterii s. Catharinae codex slav. 2/N).* Verl. der Österreichischen Akad. der Wissenschaften.

[Psałterz metropolity Cypriana, XV w.]. (1989). In E. V. Cheshko, I. K. Bunina, V. A. Dybo, O. A. Kniazevskaia, & L. A. Naumenko, *Norovskaia psaltyr': Srednebolgarskaia rukopis' XIV veka* (Pt. 1–2). Izdatel'stvo Bolgarskoĭ akademii nauk.

[Ruski psałterz rękopiśmienny, XIII w.]. (n.d.). Rossiĭskaia natsional'naia biblioteka (Reference no. F.p.I.1), Sankt-Peterburg.

Sever'ianov, S. (1954). *Sinaĭskaia psaltyr': Glagolicheskiĭ pamiatnik XI veka*. Akademische Druck- u. Verlagsanstalt. (Original work published 1922).

Tarnanidis, I. (1988). *The Slavonic manuscripts discovered in 1975 at St. Catherine's Monastery on Mount Sinai*. Hellenic Association for Slavic Studies.

"I called upon the Lord in distress: the Lord answered me […]. The Lord is on my side" (Ps 118[117]:5–6). On the Lexical Variation of Church Slavonic Psalter Redactions: The Case of Translations of the Greek ὁ ἀντιλή(μ)πτωρ, ἡ ἀντίλη(μ)ψις, ἡ βοήθεια, ὁ βοηθός, ἡ λύτρωσις, ὁ λυτρωτής, ῥυόμενος, ὁ ῥυστής, ὁ ὑπερασπισμός and ὁ ὑπερασπιστής. A Quantitative Approach

Summary

This article is another one in a series of studies dealing with the lexical variation of Church Slavonic Psalter redactions. The paper focuses on the vocabulary used by man to address God as his protector, helper, saviour etc., and analyses the (Old) Church Slavonic equivalents of such Greek lexemes as ἀντιλή(μ)πτωρ, ἀντίλη(μ)ψις, βοήθεια, βοηθός, λύτρωσις, λυτρωτής, ῥυόμενος, ῥυστής, ὑπερασπισμός and ὑπερασπιστής. It also points out the Hebrew equivalents of the investigated Greek and (O)CS words. The study concentrates on the quantitative aspect of the use of the vocabulary under discussion, with qualitative issues (semantics / contextual conditions) remaining in the background.

„W udręce wołałem do Pana, a On mnie wysłuchał […]. Pan moim wspomożycielem” (Ps 118[117]:5–6). O leksykalnej wariantywności psałterzowych redakcji cerkiewnosłowiańskich. Na przykładzie tłumaczeń gr. ὁ ἀντιλή(μ)πτωρ, ἡ ἀντίλη(μ)ψις, ἡ βοήθεια, ὁ βοηθός, ἡ λύτρωσις, ὁ λυτρωτής, ῥυόμενος, ὁ ῥυστής, ὁ ὑπερασπισμός i ὁ ὑπερασπιστής. Ujęcie ilościowe

Streszczenie

To kolejny artykuł w cyklu opracowań traktujących o leksykalnej wariantywności psałterzowych redakcji cs. Tym razem uwagę skupia się na grupie słownictwa, którym człowiek zwraca się do Boga jako swego protektora, pomocnika, wybawiciela etc. Analizie poddaje się użycia (s)cs. ekwiwalentów takich gr. leksemów, jak: ἀντιλή(μ)πτωρ, ἀντίλη(μ)ψις, βοήθεια, βοηθός, λύτρωσις, λυτρωτής, ῥυόμενος, ῥυστής, ὑπερασπισμός i ὑπερασπιστής. Dodatkowo wskazuje się na odpowiedniki hebrajskie badanych słów greckich i (s)cs. W rozważaniach nacisk kładzie się na aspekt ilościowy użyć badanego słownictwa, kwestie jakościowe (semantykę / uwarunkowania kontekstu) przesuwając na plan dalszy.

Keywords: lexical variation; (Old) Church Slavonic and Greek/Hebrew equivalents; Church Slavonic Psalter redactions; quantitative comparative analysis

Słowa kluczowe: wariantywność leksykalna; ekwiwalenty (staro-)cerkiewnosłowiańsko–greckie/hebrajskie; cerkiewnosłowiańskie redakcje psałterzowe; ilościowa analiza porównawcza

Arleta Szulc, Nicolaus Copernicus University in Toruń, Toruń, Poland
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1613-2895
Correspondence: letty@umk.pl

The preparation of this article was self-financed by the author.

Competing interests: The author has declared that she has no competing interests.

Publication history: Received: 2022-07-07; Accepted: 2023-02-10; Published: 2023-12-31